

BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA LINGVISTIK INTUITSIYANI SHAKLLANTIRISH: NAZARIYANI AMALIYOT BILAN INTEGRATSIYALASH METODIKASI

Murtazoyeva Robiya No‘monovna

Axborot texnologiyalar va menejment universiteti

“Boshlang‘ich ta‘lim” yo‘nalishi 2-kurs BT-29-24-guruh talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida grammatik qoidalarni mexanik yodlashdan voz kechib, til birliklarini ichki sezgi — lingvistik intuitsiya orqali anglash masalalari nazariy va metodik jihatdan tahlil qilinadi. O‘zbek tilining qonuniyatlarini bolaning mantiqiy tafakkuri bilan uyg‘unlashtirish, tilni tahliliy o‘rganishga yo‘naltirilgan innovatsion metodlar o‘zbek tilshunos olimlarining qarashlari asosida yoritiladi. Shuningdek, ona tili darslarida intuitsiyaga asoslangan yondashuvning o‘quvchilarning nutqiy va tafakkuriy rivojiga ta’siri ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: *Lingvistik intuitsiya, ona tili metodikasi, kognitiv rivojlanish, mantiqiy tafakkur, so‘z tahlili, boshlang‘ich ta‘lim, innovatsion yondashuv.*

Аннотация

В данной статье теоретически и методически анализируется проблема отказа от механического заучивания грамматических правил у учащихся начальных классов и перехода к осмыслению языковых единиц через внутреннее чувство — лингвистическую интуицию. На основе взглядов узбекских ученых освещаются вопросы интеграции закономерностей узбекского языка с логическим мышлением ребенка, а также инновационные методы аналитического изучения языка. Кроме того, раскрывается влияние интуитивного подхода в преподавании родного языка на развитие речевых и мыслительных способностей учащихся.

Ключевые слова: *Лингвистическая интуиция, методика преподавания родного языка, когнитивное развитие, логическое мышление, анализ слова, начальное образование, инновационный подход.*

Abstract

This article provides a theoretical and methodological analysis of moving away from mechanical memorization of grammatical rules in primary school students toward understanding language units through internal perception, known as linguistic intuition. Based on the views of Uzbek linguists, the study highlights the integration of Uzbek language patterns with children’s logical thinking and explores innovative methods for analytical language learning. Furthermore, the paper examines the impact of an intuition-based approach in mother tongue instruction on the development of students’ speech and cognitive abilities.

Keywords: *Linguistic intuition, mother tongue teaching methodology, cognitive development, logical thinking, word analysis, primary education, innovative approach.*

Kirish. Ona tili ta'limida grammatik qoidalarni mexanik yodlash o'quvchining nutqiy kompetensiyasini to'liq shakllantira olmaydi. Bunday yondashuv natijasida o'quvchi nazariy bilimlarni egallagan bo'lsa-da, ularni amaliy nutqda qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu esa ona tili ta'limining mazmunini qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Boshlang'ich ta'lim bosqichida tilni o'rgatish jarayoni o'quvchining yosh xususiyatlari, tafakkur darajasi va idrok imkoniyatlari bilan uzviy bog'liq bo'lishi lozim. Ayniqsa, tilni faqat qoidalar tizimi sifatida emas, balki ongli ravishda anglanadigan va seziladigan tizim sifatida o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi.¹

Tilshunos olimlar ta'kidlaganidek, til — bu faqat qoidalar tizimi emas, balki tafakkur bilan uzviy bog'liq bo'lgan tirik tizimdir. Shu sababli uni o'rgatishda bolaning mantiqiy fikrlashi va idrok jarayonlarini hisobga olish zarur. Lingvistik intuitsiya, ya'ni til birliklarini ichki sezgi orqali anglash qobiliyati, o'quvchining nutqiy rivojida muhim o'rin tutadi. Tilni "his qilish" orqali o'quvchi so'zlarning to'g'ri yoki noto'g'ri qo'llanilishini ongli ravishda anglay boshlaydi. Bu esa uning yozma va og'zaki nutqida xatolarning kamayishiga olib keladi². Amaliyot shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilari grammatik tushunchalarni yodlab olishga qodir bo'lsalar-da, ularni nutq jarayonida qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu holat bilimning yuzaki o'zlashtirilganini ko'rsatadi⁶. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik intuitsiyani shakllantirish masalasi nazariy va metodik jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, tilni o'rgatishda qoidalarni yodlashdan ko'ra, ularni anglash va qo'llashga yo'naltirilgan yondashuvlarning samaradorligi yoritiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqola nazariy va metodik tahlil asosida yozilgan bo'lib, unda o'zbek tilini o'qitish bo'yicha milliy tajriba va ilmiy qarashlar o'rganildi. Tahlilda quyidagi metodik yondashuvlar asos qilib olindi: Morfologik modellashtirish ya'ni so'z tuzilishini bolaga sodda va tushunarli shaklda yetkazish maqsadida so'z yasash jarayoni "konstruktor" tamoyili asosida tushuntiriladi. Bu yondashuv orqali o'quvchi so'zning qanday shakllanishini ko'rish va anglash imkoniga ega bo'ladi³. Semantik tahlil esa so'zlarning ma'no farqlarini qiyoslash orqali o'quvchilarning so'z boyligi va nutqiy tafakkuri rivojlantiriladi. Bu usul so'zning nafaqat shakli, balki ma'nosini ham ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradi⁴. Qoidani tayyor holda berish o'rniga, o'quvchini mustaqil fikrlashga undovchi savollar orqali bilim hosil qilinadi. Bu usul o'quvchining tafakkurini faollashtirib, bilimni mustahkam o'zlashtirishga xizmat qiladi.

Natijalar va muhokama. Nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, lingvistik intuitsiyani shakllantirishga qaratilgan yondashuvlar o'quvchilarning nutqiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday metodlar orqali o'quvchi til birliklarini nafaqat eslab qoladi, balki ularni ongli ravishda qo'llay boshlaydi⁵. Ayniqsa, grammatik tushunchalarni mantiqiy asosda tushuntirish o'quvchining ularni chuqur anglashiga olib keladi. Masalan, kelishik qo'shimchalarini yodlash o'rniga ularning gapdagi vazifasini tushuntirish orqali o'quvchi

ularni nutqda to'g'ri qo'llay boshlaydi. Shuningdek, an'anaviy mashqlar ko'pincha mexanik xarakterga ega bo'lib, o'quvchining mustaqil fikrlashini rivojlantirishga yetarlicha xizmat qilmaydi⁶. Shu bois "So'zning tug'ilishi" kabi metodlar orqali o'quvchining o'zi so'zlar orasidagi bog'liqlikni kashfetishi muhim hisoblanadi. Bu jarayonda o'qituvchi bilim beruvchi emas, balki o'quvchini yo'naltiruvchi va uning fikrlash jarayonini rivojlantiruvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik intuitsiyani shakllantirish ona tili ta'limining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Intuitsiyaga asoslangan yondashuv o'quvchining tafakkurini faollashtirib, til birliklarini ongli ravishda o'zlashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bunday metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, nutq madaniyati va savodxonligini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa ona tili ta'limini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ne'matov H., G'ulomov A. Maktabda o'zbek tili ta'limi metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.
2. Mahmudov N. Til. – Toshkent: Ma'naviyat, 2012.
3. Sayfullayeva R. Hozirgi o'zbek tili. – Toshkent: Fan, 2020.
4. Qosimova K., Matchonov S. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Nosir, 2022.
5. G'afforova T. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2021.
6. Yusupova Sh. Ona tili darslarida o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish. – Toshkent, 2019.
7. To'xtasinov N. Nutq madaniyati asoslari. – Toshkent, 2018.
8. Jo'rayev B. Pedagogik mahorat va innovatsion yondashuv. – Toshkent, 2020.